

COPII LA RĂZBOI. O SUTĂ DE ANI DE LA REFUGIUL CERCETAȘILOR (1916-1918)

Bogdan POPA

Abstract: This study starts from a previously unpublished letter sent by Gheorghe D. Mugur (1878-1946) to an unknown correspondent. Even if one deals with an undated source, it is easily understandable from the text itself that Gheorghe D. Mugur wrote sometimes towards the end of the refuge of the boy scouts of Romania. This phenomenon was particular to the Romanian campaign from 1916-1918. Following the fall of Bucharest, the boy scouts retreated to Moldova alongside the army, the government, the royal family, as well as other parts of the civilian population. Starting from the previously mentioned letter, this study aims to present, briefly, the history of the emergence of the Romanian boy scout movement, inspired by the one founded by Sir Robert Baden-Powell in Great Britain. The second point of interest is the 1916-1918 refuge, as depicted by Gheorghe D. Mugur and confirmed by other sources. My conclusion is that, even if one deals, in this case, with a highly personal drama, this must be understood as part of the general trauma generated both by the ill fated and the successful Romanian campaign from 1916-1918.

Keywords: Scout Movement, First World War, Refuge, Children at War, Youth Policies.

În zilele noastre, participarea copiilor și adolescenților la conflictele armate este privită, în general, ca o încălcare gravă a drepturilor individuale și colective ale omului. Traumele generate de participarea efectivă la lupte, de refugiu sau abuzuri de orice fel lasă amprente grave asupra dezvoltării ulterioare a celor prinși în teatrele de război. Nu suntem însă foarte departe de vremurile în care copiii și adolescenții erau văzuți, în mod natural, ca obligați să ia parte,

în caz de nevoie, la efortul de război al întregului popor. Actele de eroism ale copiilor și adolescenților au fost immortalizate în numeroase opere literare și cinematografice. Din acest punct de vedere, evenimentele din Primul Război Mondial au reprezentat un moment definitoriu pentru acest gen literar-artistic. Dar traumele individuale și colective, adesea dificil de identificat, cuantificat și vindecat, au fost adesea ascunse de momente și gesturi eroice, nu o dată plătite cu viața.

Articolul de față pornește de la o scrisoare pe care am identificat-o în fondurile de manuscrise ale Bibliotecii Naționale a României. Din păcate nedată și neadresată, scrisoarea era semnată de Gheorghe D. Mugur (1878-1946). Redăm scrisoarea mai jos, urmată de un comentariu asupra contextului mai larg al faptelor prezentate de autor.

„Dragul meu,

Merge greu, greu de tot. Am început colonia cu 14 instructori și 150 de cercetași și acum la aman pe vreme rea și pe timp de amară lipsă am rămas cu 3 oameni să descurcăm totul. De păgubit vom păgubi pentru că toate rosturile noastre de școală se duc. Nu e cu puțință să mai avem școală aici, la sute de kilometri departe de noi și cu profesori neplătiți de 3 luni. La ce-i bună conștiința muncii, sânguința, grija adâncă și toată osteneala pentru o idee, când ești lăsat să mori de foame în pustiul unei margini de sat. Elefterescu n-are un ban de zece, Ernest la fel, Nedelcu tot așa. Și asta pentru că au robii și ni s-au supus nouă cu cea mai largă și mai dezinteresată inimă. Dragul meu, n-au cu ce să-și plătească drumul la Iași, necum până la București. Gândește-te, de trei luni de zile n-am primit leafa, ba Elefterescu a avut durerea să vadă cum i se rupă sub ochi ordonanțele de plată.

Te întreb atunci, pentru acești oameni cari au muncit la pregătirea a 150 de caractere și cari sunt sortiți să mai pregătească încă o lume de tineri, se cuvine să nu se li acordăm sprijinul nostru?

Aștept să văd ce-ți poruncește inima și adâncă înțelegere a oamenilor? Dând aceia ce trebuie să dăm vom câștiga. Fiecare dar ni se va întoarce îndoit și întreit ca câștig.

Chibzuind asupra lucrurilor de aici, cu înțelepciunea tuturor câți am mai rămas în colonie și luând pentru fiecare lucru părerea omului de meserie ne-am socotit să vindem scândurile, căruțele, bluzele vechi militare și rămășițele petecite de corturi. Acestea nu se mai pot duce la București, căci atunci costă mai mult daraua decât ocaua. De la Sculeni la București e drum de cost, nu glumă. Nu cred că e bine să ducem acolo decât ceia ce e absolut

trebuitor instituției noastre. Ceia ce nu ne trebuie, să vindem. De ce să risipim bani pentru o bluză plină de păduchi și o scândură uzată și să nu luăm după ea valoarea ei reală, azi când orice zdreanță nevrednică se vinde cu preț mare?

Cele ce vor rămâne se vor da în grija lui Munteanu, până când vremea bună a primăverii ni va da puțința să le aducem ușor la București, acolo unde ne vom face căminul nostru central.

Car cu lemne până în ceasul acesta de seară nu s-a putut trimite. Doi oameni în sat mai au cai de transport. Unul face curse cu trăsura și altul e arvunit la Iași pentru înmormântarea doctorului nostru Diogen Ionescu. O gripă spaniolă i-a închis ochii pentru vecie, numai după o aprindere de trei zile. A murit căutând bolnavii. Mă voi sili să ai lemne.

Dacă pleci astă seară la București, mergi sănătos. Voi veni și eu pe la jumătatea lunii. Vreau să văd plecați copiii și instructorii și predată averea coloniei, ca apoi cu lada sărăciei mele să pot pleca și eu la Chișinău¹. Acolo voi alerga, voi munci, voi vorbi și voi scrie! Voi scrie mai ales.

Sunt mâhnit adânc că nici în mijlocul oamenilor de la cercetășie nu se găsește acea nobleță de suflet, care dă strălucire vieții omenești. Trăim și aici în ipocrizie. Ne vorbim urât și ne defăimăm. E mai bine atunci să închidem biserica pe care am zidit-o. De ce să slujim necurat întrânsa?

Dacă te duci la București, nu uita că pe lângă toate ale noastre putem să traducem din englezește pentru teatru „Furtuna” lui W. Shakespeare sau „Men and Superman” de Bernard Shaw.

Cu cinstită iubire frățească,
Gh. D. Mugur².

Gheorghe D. Mugur, autorul scrisorii de mai sus, era unul dintre adulții care au fondat, organizat și îndrumat Asociația Cercetașilor României. O organizație de acest tip a apărut inițial în Marea Britanie, la inițiativa și sub auspiciile lui Sir Robert Baden-Powell (1875-1941). Ideea îi venise în timpul războiului anglo-bur din anul 1899-1900: asediat la Mafeking, comandantul britanic observase că pentru copii era mai simplu să se strecoare printre liniile inamice, să observe mișcările dușmanului și să ducă veștile trupelor proprii. Mișcarea cercetașilor, deschisă inițial doar băieților, ca mijloc de pregătire pentru serviciul militar, a luat ființă în 1907. Succesul acesteia a fost rapid și

¹ În text, *Kișinău*.

² *BNR*, Fond A. Saint-Georges, Asociația Cercetașii României, CCXC/6 – 2308, f. 27-27^v.

surprinzător: în 1911 i-a fost acordat patronajul regal, iar în 1913 număra peste 700000 de membri³. Mișcarea s-a propagat rapid pe continentul european, cea mai bună dovadă în acest sens fiind participarea cercetașilor ca voluntari în cadrul Jocurilor Olimpice de la Stockholm din anul 1912⁴. Principala metodă de educație a cercetășiei era dată de excursiile și taberele (bivuacuri) în natură.

În România, mișcarea cercetășească a apărut ca urmare a două inițiative diferite. În toamna anului 1913, câțiva elevi din familii importante ale protipendadei bucureștene, aflați în vacanță la Sinaia, au fondat o patrulă cercetășească. Aceștia învățau la Liceul Gheorghe Lazăr și proveneau din familii suficient de avute, încât să își comande uniforme și echipamentul direct de la Paris⁵. În același an în care armata română intervenea decisiv în desfășurarea celui de-al doilea război balcanic, câțiva adulți sesizau dificultățile întâmpinate de armata română în decursul marșurilor și al epidemiei de holeră izbucnită în Bulgaria. Gabriel Giurgea, înalt funcționar de stat în Ministerul Cultelor, și geologul Gheorghe Munteanu-Murgoci (1872-1925), căsătorit cu englezoaica Agnes Kelly, au văzut în mișcarea occidentală o soluție la problema școlii românești de la începutul secolului al XX-lea. Cu alte cuvinte, cercetășia era menită ca, prin ieșiri în natură, excursii de documentare și tabere în care copiii și adolescenții urmau să se ocupe de toate aspectele (de la ridicarea corturilor și facerea focurilor, până la gătit și procurarea apei) să compenseze lipsurile unui sistem static, ce privilegia acumularea de cunoștințe. Opiniile lor, publicate separat, au fost reunite într-o carte ce a fost distribuită în școlile din Vechiul Regat⁶.

Organizarea propriu-zisă a mișcării cercetășești din România a început în primăvara anului 1914. Până în decembrie fuseseră create organizațiile județene, care primiseră nume de personalități istorice sau ale membrilor familiei regale. Inițial, în cercetășie erau acceptați doar băieții cu vârste între 11 și 18 ani. Colonelul Grigore Berindei, ai cărui fii se aflau printre elevii Liceului Gheorghe Lazăr care întemeiaseră prima formațiune cercetășească românească, a lucrat la organizarea efectivă a mișcării. Tot el a schimbat denumirile inițiale

³ U.Gr.S. [Ulisse Sâmboteanu], *Origina scoutismului*, în „Cercetașul”, I, 3-4, 1914, p. 6-8.

⁴ Roland Renson, *Boy Scouts and Girl Guides as Olympic Volunteers 1912-1998*, în „Journal of Olympic History”, XIX, 1, March 2011, p. 6-8.

⁵ Alexandru Daia, *Cercetășia la Liceul Lazăr*, în *Monografia Liceului „Gh. Lazăr” din Bucharest 1860-1935*, București, 1935, p. 282.

⁶ Gheorghe D. Mugur, Gabriel Giurgea, *O școală de împuțernicire. Cercetășii. Organizarea și starea actuală a cercetășiei în România*, București, 1916.

ale lui Baden-Powell cu cele din armata Romei antice, păstrând doar patrula, care forma centurii, cohorte și legiuni. Legiunea era organizația județeană, iar întreaga mișcare se reunea în Marea Legiune a Cercetașilor Români. În 1915, cu câteva luni înainte de intrarea României în Primul Război Mondial în cele 31 de județe se regăseau aproape 12000 de cercetași. Deloc surprinzător, cea mai mare cohortă, „Păstorul Bucur”, se găsea la București și număra mai mult de 1800 de membri⁷.

Practic, deși cercetășia se adresa copiilor și adolescenților, conducerea efectivă și deciziile importante erau luate de un grup de adulți, în funcție cu Principele moștenitor Carol. Viitorul rege a contribuit activ la propagarea mișcării, prezența sa în fruntea acesteia și, desigur, participarea principelui Nicolae la activitățile în aer liber având un rol decisiv în blocarea oricăror critici ce ar fi putut fi aduse inițiativei educaționale. După două decenii, Carol a folosit nu doar experiența acumulată, ci și adulții aflați în grupul de conducere a mișcării, de asemenea și infrastructura de tabere, pentru a pregăti și definitivă propria sa mișcare de tineret, Straja Țării.

La 15 august 1916, principele Carol a fost cel care i-a chemat pe cercetași să se alăture efortului de război al României. De altfel, mișcarea cercetășească nu făcuse niciodată un secret din faptul că pregătirea de război a tineretului minor, deși prea fraged pentru serviciul militar, era scopul activităților sale. Cercetașii au fost folosiți, în București și în celelalte zone ale țării, în posturi precum cele de curieri, telegrafști (un serviciu pentru care existaseră programe speciale de pregătire), sanitari, înlocuitori ai funcționarilor de stat, agenți de poliție și pază, la cenzura militară, în fabrici, în gări pentru primirea trupelor și alinarea suferințelor răniților, la diferitelegații străine, la Banca Națională, în școli și cantine, de asemenea în serviciul ziarului lui Nicolae Iorga, „Neamul Românesc”, și, nu în ultimul rând, pentru distribuția cărților oferite de Academia Română soldaților și răniților. Dar cel mai important loc în care au activat cercetașii au fost posturile de observație ce avertizau populația Bucureștiului asupra teribilelor raiduri aeriene germane: „nicăieri în lume Cercetășia n-a avut o astfel de preocupare. Locuitorii Capitalei nu știu că în toate ceasurile de noapte, pe lângă trăgătorii militari de la posturile de tragere sunt și tineri și copii cari biruind somnul și frigul pătrunzător al

⁷Calculul bazat pe informațiile prezentate de Gheorghe D. Mugur, Gabriel Giurgea, *O școală de împuțernicire*, București, 1916, p. 85-106.

noapților de acum, privesc sus spre cer și jos spre pământ, plini de grijă pentru viața noastră a tuturor”⁸.

Entuziasmul de la începutul campaniei din vară târzie a anului 1916 s-a risipit repede și pentru cercetași. În ciuda implicării acestora în activitățile din spatele frontului, a celor din Târgu Jiu chiar efectiv în luptele de apărare a orașului în fața armatelor germane⁹, cercetașii s-au văzut siliți să urmeze în retragere armata, guvernul și valurile de refugiați. Plecarea a avut loc la mijlocul lunii noiembrie, în condițiile dramatice ale iernii 1916/1917. Drumul până în Moldova s-a desfășurat pe jos până la Ploiești (în două zile), apoi opt zile cu trenul până la Brăila și din nou pe jos până la Solești, județul Vaslui, unde a fost instalată prima tabără de cercetași plecați din capitală¹⁰. Aceasta s-a mutat ulterior la Sculeni, pe malul Prutului.

Scrisoarea lui Gheorghe D. Mugur, redată mai sus, pare să provină de la sfârșitul perioadei de refugiu. Chiar fără a le enumera pe fiecare în parte, scrisoarea surprinde toate neajunsurile și dificultățile peste care au trecut cei 150 de băieți plecați din București împreună cu instructorii lor. Fără a reitera toate activitățile și dificultățile retragerii, ale instalării în taberele de la Solești și Sculeni, precum și toate activitățile cotidiene din răstimpul petrecut departe de familie – și pe care le cunoaștem mult mai bine din memoriile foștilor cercetași refugiați¹¹ – textul lui Gheorghe D. Mugur dezvăluie drama internă a unui om trecut prin evenimente imprevizibile la începutul participării României la Primul Război Mondial.

Cel mai important element pe care scrisoarea de mai sus îl confirmă este neîntreruperea activităților didactice pe tot parcursul refugiului. Chiar bazându-se pe memoria adulților aflați printre copiii și adolescenții refugiați, pe cunoștințele unor dascăli de mult la pensie sau pe manuale străvechi, activitatea

⁸ Date conforme cu un raport al comandamentului Marii Legiuni; *BNR*, Fond A. Saint-Georges, Asociația Cercetașii României, CCXC/6 – 2308, f. 10 -13.

⁹Cf. Ion Mocioi, *Ecaterina Teodoroiu. Eroina poporului român*, Craiova, 1981, p. 29-33.

¹⁰Alexandru Daia, *Eroi la 16 ani. Însemnările unui fost cercetaș. Jurnal de război 1916-1918*, București, 1981, p. 104.

¹¹Alături de Alexandru Daia, cel mai important autor de asemenea memorii a fost Dan Alecu, *O școală în aer liber*, Constanța, 1927, scriere apărută la zece ani de la război, când mai multe voci au căutat să arate că refugiul copiilor și adolescenților ar fi fost o mare eroare a guvernului din 1916. Răspunsul foștilor refugiați a elogiat însă retragerea, pe oamenii care au condus taberele – inclusiv pe Gheorghe D. Mugur – și faptul că astfel s-au evitat pierderi de vieți omenești.

didactică a continuat¹². După absolvirea formală a claselor de liceu, în refugiu, unii dintre cercetași au urmat, după instaurarea păcii, cursuri universitare.

Ceea ce a scăpat însă copiilor și adolescenților aflați în refugiu au fost tensiunile dintre adulții din tabără, reliefate mai ales de dezvăluiri precum cele ale lui Gheorghe D. Mugur. Faptul că cei mai mulți dintre aceștia au rămas în mișcarea cercetășească și după 1918 ne face să credem că disensiunile au fost provocate mai ales de neajunsurile din taberele refugiului. Acestea reies cu prisosință din rândurile scrise de către Gheorghe D. Mugur corespondentului său anonim: faptul că plata salariilor întârzia, dificultățile în procurarea îmbrăcămintei, a echipamentelor necesare și mobilierului, problema lemnului de foc. O altă problemă gravă, specifică refugiului din Moldova, în particular, și Primului Război Mondial, în general, a fost cea a epidemiilor. Din fericire, cercetașii nu au fost afectați de acestea, coloniile lor aflându-se în zone izolate, departe de focarele de infecție¹³. Aflăm însă de la Gheorghe D. Mugur că nu au fost scutiți adulții înșiși, mai ales cei care activau ca medici în spitalele din Moldova.

Dincolo de amărăciunea omului obligat la refugiu după un început de campanie militară promițător, de frământările celui obligat să aibă în grijă mai mult de 150 de copii și adolescenți de la care societatea avea așteptări mari, de conflictele poate inerente cu ceilalți adulți din tabără, scrisoarea lui Gheorghe D. Mugur arată și o notă de optimism – dorința ca într-un oraș în care se instaurase pacea să găsească răgazul necesar pentru a scrie și mai ales a citi opere precum cele ale lui William Shakespeare și George Bernard Shaw.

Episodul refugiului cercetașilor din 1916-1918, cunoscut istoriografiei românești¹⁴, dar, până acum, niciodată analizat pe baza destul de numeroaselor și de interesantelor surse – majoritatea încă inedite pe care le-a generat – reliefează din plin greutățile cu care s-a confruntat societatea românească în anii Primului Război Mondial. În perioada refugiului autoritățile au depus eforturi pentru continuarea vieții școlare, în ciuda unor greutăți mari, aparent insurmontabile, precum iernile grele și epidemiile ce afectau o populație deja slăbită și descurajată. Reacțiile individuale la evenimentele generale ale

¹²Dan Alecu, *O școală în aer liber*, p. 21-23, 42-43.

¹³Alexandru Daia, *Eroi la 16 ani*, p. 173.

¹⁴Șerban Rădulescu-Zoner, Beatrice Marinescu, *Bucureștii în anii primului război mondial*, București, 1993, p. 102-103.

societății au fost pur omenești și imposibil de delimitat de contextul larg al evenimentelor politico-militare ale epocii.

Bogdan POPA
Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București

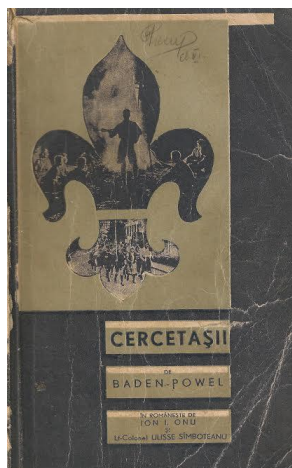

Figura 1 - Baden Powen, *Cercetașii*, traducere de Ion I. Onu și Ulisse Sîmboteanu, București, Editura Socec, f.a., coperta.

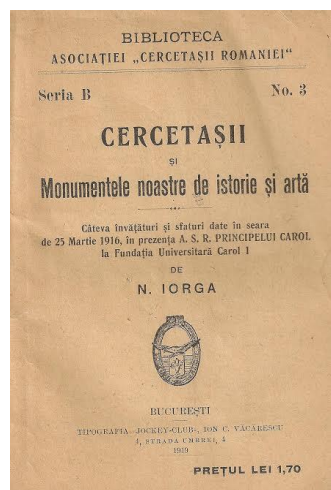

Figura 2 – Nicolae Iorga, *Cercetașii și Monumentele noastre de istorie și artă*, Seria B, Nr. 3, București, 1919, coperta.